

A gyermekgyilkos nők büntetése és a néphagyomány.

A gyermekgyilkosság (infanticidium) a mai felfogás szerint a házasságon kívüli szerelmi viszonyból származó gyermeknek az anya által a születés alatti, vagy közvetlenül a születés utáni szándékos megölése.¹ Régen a szándékos emberölésnek legsúlyosabb esetei közé számították és büntetése kegyetlen halál volt. Demkó szerint a vádlottakat kínzó vallatás alá vették és a szerencsétlenek a kínos haláltól való félelmükben nem egyszer azt vallották, hogy nem valódi gyermeket, hanem macskát, kutyát, vagy más állatot szültek, s azt veszítették el.² A további kínzás fokozásának hatására azonban bevallották a valódi tényt, hogy gyermeket veszítettek el; hazudozásaikkal könnyen boszorkányság gyanújába keveredtek. Megtörtént, hogy képzelt nőtsemélyek többszörös gyermekgyilkosnak valottak magukat,³ holott gyermekük sohasem volt, pedig az ítéletek minden esetben elrettentőek voltak. 1508-ban egy szolgálot gyermekgyilkosságért halálra ítélték. Két halálnem közül választhatta a tetszetősebbet: az egyik volt a vízbefojtás, a másik az elevenen való eltemetés könnyítve azzal, hogy szívét nyárssal átszúrják. A harmadik, legszebb halálnemet, a pallos általi fejvesztést, arra az esetre tartották fenn, „ha tekintélyes emberek könnyörögnének érte”. Az 576, 582, 612 és az 1655-i évekből található feljegyezve olyan esetek, hogy a gyermekgyilkos nőt elevenen, nyárssal átszúrva temették el.⁴ Ezt a büntetést alkalmazták a XVI. században Németországban is. A büntetés végrehajtása úgy történt, hogy az elítélt nőt elevenen a tövisekkel bélelt sírgödörbe tették, tövissel és földdel befedték úgy, hogy csak a feje és a melle volt szabadon. A mozdulni sem tudó elkínzott nő szívére a hóhér egy meghegyezett karót (esetleg megtüzesített vasrudat) vert át.⁵

Később enyhült a büntetés. 1740-ban Szamosújváron egy asszony törvénytelen gyermeket szült. Büntetésül megkötözték és a templom udvarán hagyták egy napig, hogy mindenki reája köpjön. Ez után a nyilvános és a közösségtől végrehajtott büntetés után úzték ki örökre a városból.⁶ Ezt a büntetést Szabolcsban és Szatmárban is gyakorolták. 1811-ben

¹ Irk Albert: *Kriminologia*. Bp. 1912. I, 293.

² Demkó Kálmán: *A felsőmagyarországi városok életéről a XV–XVII. században*. Bp. 1890. 122.

³ Siklóssy László: *A régi Budapest erkölce*. Pp. 1922. II, 215.

⁴ Demkó: i. h.

⁵ Csefkó Gyula: *Tüskére való*. Balassa Emlékkönyv. Bp. 1934. 48–49.

⁶ Vajna Károly: *Hazai régi büntetések*. Bp. 1906. I, 162. — Vö. Tápay-Szabó Gabriella: *Szeged erkölcei a XVIII. században*. Gyoma, 1933. 71. — Siklóssy: i. m. II, 214. kk.

egy megesett leányt templomi penitencia-tartás után a templomból kifelé menet köpdöstek le a jámbor emberek.¹

Ez a közfelfogás tehát nem törődik a gyermekgyilkos anya tettének indító okaival, nem ismer mentő-körülményeket. Ezért elrettentő a büntetés, amelynek végrehajtásában a közösség is részt vesz. A törvényesen meghatározott kereteken kívüli szerelmi élet szigorúan tilos és az elbukott nőnek, esetleg a férfinak is, tettenérés esetén büntetést kell elszenvednie. A büntetés fokozódik abban az esetben, ha a megtévedt nő törvénytelen úton fogamzott gyermekét megöli. A fattyut tehát ez a felfogás egyedül az anya szegényének tartja. Ez a régi felfogás uralkodik ma is, bár sokan próbálták megváltoztatni. Prohászka Ottokár szerint „tapasztalatlan, hetyke, könnyelmű leányok, ha megesnek, a mai társadalmi morál szerint „bukott”, megvetett nők, azonban bűnében sem szabad eltaszítani az anyát”. Ugyancsak ő hangoztatja, hogy a társadalom, mely nemtörődömségével, felszínes felfogásával, hibás szervezetével a nő elbukásának útját egyengeti, anyai „örömök” esetén elítéli az „áldott” állapotban levő nőt, s nem bélyegzi bűnösnek, gazembernek azt a férfit, ki a nőt megejtette, élvezete tárgyának használta, anyát és gyermekét rútul elhagyván, menekült a törvényes felelősség és a kötelességszerű gondoskodás terhei elől.²

Az újabb kimutatások tanulságai szerint a gyermekgyilkosság olyan leányoknál, akik szabadabb erkölcsi légkörben kicsapongó életet élnek, nagyon ritkán fordul elő.³ Leggyakoribb a faluból városba kerülő lányoknál. A falu még ma is bizonyos családi vonást ad lakosainak: a családok között jobban él az összetartozás érzése, mint a város forгатagában élőknel. A falu lakossága egymás életének a legapróbb mozzanatokig való ismerete folytán állandóan ellenőrzés alatt áll, mivel mindenki ismeri a másikat, akiről, jó vagy rossz tetteiről, szó esik. A nagyobb, népesebb falvakban már nem ismerik egymást az emberek, s ennek folytán a közösség ellenőrzése, ennek gátló, ható ereje erősen csökken. Ilyen helyeken már gyakrabban előfordul, hogy a megesett leányt nem veszi el a szeretője, vagy a vadházasságban élő nőt elhagyja gyermek születése esetén férfitársa.⁴ Ezért vált gyakoribbá, különösen az Alföldön, a magzat-elhajtás, azonban az egykézű vidékek sem riadnak vissza ettől a mester-ségtől.⁵ „Nem hűtlenül elhagyott, megértést és szánalmat követelő nők a gyermekgyilkos anyák, hanem családban élő, jómodú gazdaasszonyok gyilkolják, vagy gyilkoltatják meg rendszeresen szülőtteiket.”⁶ Ez a leg-szomorúbb fejlődési iránya ennek a jelenségnek, mert „nem azok a gonosztevők okozzák a legnagyobb bajt, akik közmegvetésben részesülnek, hanem azok, akiknek cselekedeteik gonoszak, s mégis dicsőítik őket.”⁷

¹ Kis Áron: *Szabolcs és Szatmár meguék régi végzései szilkoződók, ünneprontók és fajtalanok ellen*. Sárospataki Füzetek, II. 782.

² Prohászka Ottokár: *Összes munkái*. XIII, 338–45., XXII, 82–86.

³ Erdélyi Múzeum. 1930: 294.

⁴ Vö. Szeberényi Lajos: *A parasztkérdés*. Békéscsaba, 1908. 112–13.

⁵ Illyés Endre: *A magyar református földművelő nép lelki élete*. Szeged, 1931. 53.

— Szeberényi: *i. m.* 169.

⁶ Szombatfalvy György: *A Tiszazúg*. Népünk és Nyelvünk, 1931: 141–62.

⁷ Szeberényi: *i. m.* 159. l. 2. sz. jegyzet.

vagy legalább is hallgatva veszi tudomásul akár a falu, akár a város társadalma, közössége.

Kiskúnhalasi hiedelem szerint „amíg a gyerek meg nem mozdul az anyyában, addig el lehet csinálni, mert még nincs benne lélek. Azután már bűn. Aki gyermeket elcsinálta, az nem tud addig meghalni, míg a gyermekét meg nem ette”.¹ Ez a hiedelem rámutat egyrészt az egykezés érthetetlennek látszó terjedésének mélyebb, a nép hagyományrögzítő hajlamaiban gyökerező alapterületére,² amelynek alapos megvizsgálása a magyar néprajz egyik elsőrendű kötelessége, másrészt megvilágítja a gyermekgyilkosság egyoldalúan az anyát elítélő és kárhozható felfogás alapját is. Eszerint a gyermek kifejlődése az anyától függ, tehát ne akkor kövesse el az anya a gyilkosságot, amikor már felnevelt magában egy élő, egy új emberpalántát, aki nem tehet arról, hogy milyen körülmények között jött a világra, hanem akkor, amikor az még nem számít „élő” embernek. A hivatalos vádemelés nem ismert ilyen megkülönböztetést. Az 1840-es évek egyik perirata szerint Szabó Juli „Nágotsi festőnétől csete olajt kicsalni, s azt azon szándékkal, hogy méhében levő gyümölcsét elhajtsa, bevenni, ekkép pedig idő előtti szülését eszközölve gyermekgyilkossá válni, semminek sem tartotta”.³ A pontosan megjelölt vád ellenére felmentették, mert az orvosi vizsgálat megállapította, hogy beteg volt az anyaméh.

A gyermekgyilkosság tehát a népi felfogás szerint igen nagy bűn, a magzatelhajtás pedig bizonyos esetekben éppen olyan természetes következménye a szerelmi életnek, mint maga a földi lét. Mivel a gyermekgyilkosságot maga a nép is erkölcsi eltévlyedésnek, bűnnek tartja, igen sok és érdekes. „szenzációs” történetet mondanak el róla mindenfelé. Nemcsak mesélik, hanem versbe foglalják és éneklük is ezeket a szomorú végű történeteket, amelyeknek az a tanulsága, hogy a könnyelmű életnek hosszú rabság, szomorú halál a vége. A vásárokon megjelenik a kép-mutogató és ékes rigmusokban elzengi a szegény, elkeseredett leányzó szomorú történetét. A folkorista szerencséje, ha a történet ponyvatermék alakján is fennmarad, mert nem kell feltevéseket gyártania.⁴

¹ Néprajzi Múzeum: *Etrológiai Adattár* 000139. sz.

² Dömötör Sándor: *Népi erkölcs és kálvinista egyke*. Magyar Protestánsok Lapja, 1938: 86–88.

³ Orsz. Levéltár: Táblai büntetőpercek 23.506/1848. sz.

⁴ *Gyermeagyilkos nők népballadáinkban* című kis értekezésemben (Erdélyi Múzeum 1930: 294–8.) a tőlem ismert változatok motívumainak összeállításával kapcsolatban felhívtam már a figyelmet arra, hogy „a gyermeagyilkos nőt megéneklő balladánk mind egy ismeretlen régi szövegre vezethető vissza, azonban nem rendelkezünk még elég adattal, hogy a kérdést tisztán látnók”. Dános Erzsébet újabb összegyűjtött adataihoz még néhányat pótolhatok.

Csáki Vilma. Szegedi. (Bálint Sándor: *Szeged népe*. I. Szeged, 1933. 18. l. 11. sz.) b. Törödek.

Szabó Vilma. Nyirbátori. Közlő szerint több-kevesebb eltéréssel az egész Nyírség területén ismeretes (Ortutay Gyula: *Mondotta*. Szeged, 1933. 38. l. 13. sz.) b, d, e, h, i, p. Világos, tisztult változat, Ortutay szerint „e tőjegyűsége honosodott meg leginkább”. (I. m. 13.)

Szekelycsókai. Érdekes, mesészerűen ható részlettel bővült változat b, d, k, j (Ethn.: 1911. 106.).

A sok név közül magyar területen két név emelkedik ki: a *Bereg Náni* és a *Szabó Vilma* neve. Dános Erzsébet magyar népballadakatalógusában a két névhez fűződő balladákat külön-külön foglalja össze.¹ A *Bereg Náni* — Dános szerint — a múlt század elejéről származhatott, s bár a szöveg új, a változatok csaknem kivétel nélkül töredékesek. A *Szabó Vilma* erősen emlékeztet *Bereg Náni* balladájára; a közhelyek azonosak és sok a keverék-változat, azonban — úgy látszik — német hatás alatt keletkezett.

Dános Erzsébet feltevései ellentétben vannak célkitűzésével, mely szerint könyvét kalauznak szánta, „mert eredményt levonni csak azután lehet, amikor a néprajzi gyűjtés előrehaladottabb stádiumban kerül.”² Egy német párhuzamot idéz,³ s alaposabb előtanulmányok nélkül egész sereg olyan feltevést kockáztat meg, amelynek sem alapja, sem helye nincs tájékoztató jellegű művében. Dános szerint a *Szabó Vilma* balladának dallama feljegyezve nincs és addig, míg a két ballada lényeges különbözőségét alapos dallamvizsgálat nem állapítja meg, arról sem beszélhetünk, hogy melyik (a *Bereg Náni*, vagy a *Szabó Vilma*) hatott a másikra.

Dános szerint a német balladában ugyanúgy öli meg az anya gyermekeit, mint *Szabó Vilma*. Az egyiket vízbe öli, a másodikat egy fába szorítja, a harmadikat — a magyartól eltérően — a szemébe dobja. A magyar változatok legtöbbszörében a vádlott a kérdezősködésekre így felel:

Egyet tettem díjofa tövibe,
A másikat Tisza fenekibe.
Harmadiknak én voltam gyilkosa,
Ezért leszek a börtön lakosa. (Ikland)

A székelycsókai változat ezzel ellentétben egész meseszerűen hangzik:

Kettőt tettem citromfa tövébe,
Egyet tettem tenger közepébe.

A szöveggromlás érdekes fejleményeket mutat a hegyesdi változatban:

Szabó Vilma, fáj-e még a szived,
Hová tetted három szeretődöt?

Egyet tettem Tisza fenekébe,
Kettőt tettem rózsafa tövébe.

Az a körülmény, hogy a bűnös nő hány gyermeket ölt meg, s hogy hogyan rejtette el őket, az eredet szempontjából nem bizonyító részlet, mert a vers elmondója ötletszerűen is megváltoztathatja. Dános szerint a

Szentgericei. b, d, e, j, k, r (töredékesen) Veress Gábor közlése. (Ethn. 1911: 106.)

Gyermekgyilkos nőről található egy népdal *Füredi Örzse* címen, amely Abafi szerint „nélkülözi az elsőrendű népballadák domborodottságát”, s tárgya tekintetében az eddigi ismeretekhez nem is sorolható (Magyar Könyvesház 29–30. sz. 1–2. l.).

¹ Dános Erzsébet: *A magyar népballada*. Bp. 1938. (Néprajzi Füzetek 7. sz.) 127–8. l. 193. tipusszám.

² Dános: i. m. 3.

³ Scherer: *Jungbrunnen*. 1875. 118. *Die Kindesmörderin*. — Vö. Ethn. 1921: 110.

német ballada gyermekgyilkosát elviszi az ördög, a mieinkből pedig ez a rész hiányzik. Ha nem is versbe foglalva, a balladába sűrítve, de ismeri ezt a fejleményt is a magyar néphagyomány. Ime, a kiskúnhalasi történet, amely a fentebb idézett és a Viski Károlytól „nem elszigetelt jelenség”-nek nevezett néphittel¹ szorosan összefügg: „Egy fiatal menyecske meg akarta őrizni szépségét, ezért őt gyereket ellett az útból. Mikor nagy beteg lett (egy javasasszony előre megmondta), szörnyű fájdalmak kínozták és amint a halála közeledett, a fal felé fordulva, nagy kínok között kapkodott a levegőben, s rakott valamit sokáig a szájába. A jelenlevő öregasszonyok szerint az őt elcsinált gyereket emésztette meg. — A haláltusát a nép általában küzdelemnek tekinti az ellenséggel, vagy az elkövetett vétkekkel.”²

Ez a hátborzongató hiedelem azonban nemcsak nálunk található meg, hanem magyar földön román templomok falfestményeinek tárgyaként is. A hunyad megyei guraszádei görögkeleti templom falfestmény-sorozatának egyik képe azt a jelenetet ábrázolja, amint a pokolban az egyik ördög a bűnös asszonynak számszerint nyolc magzatát találja fel, hogy megegye, s a szerencsétlen nő az egyiket már rágja is. Ez az adat a hiedelem régiségét is igazolja, mivel a guraszádei falfestményeknek ez a része 1701-ben készült. Hasonló tárgyú régi kép található a biharmegyei Középes falu templomának falfestményei között is.³

Kisszámú adataink nem döntenek el a ballada eredetének kérdését, csak rávilágítanak arra, hogy a ballada tárgya mélyen a néphitben gyökerezik és ennek alaposabb vizsgálata nélkül ezt a kérdést sem boncolhatjuk sikerrel. A kérdés összetett voltának igazolására és az elterjedés széles körének szemléltetésére néhány lausitzi vend adatot ismertetek.⁴ Az egyik, vend területen szélteben ismert dal szerint Aria, a szép leány (Aria nevet mondanak és nem Máriát, pedig különben Aria név teljesen ismeretlen a vendeknél) vasárnap reggel vízért ment⁵ és egy ősz, öreg ember szegődött a nyomába. „Ó, szép leány, adj innom a vízből!” — kérte. „Szívesen adnék inni, de látod, a víz nem tiszta: homokos és falevelek uszkálnak rajta!” — „A vized tiszta és átlátszó, te magad vagy tisztátalan!” — kiáltott az öreg.⁶ „Bizonyítsa tanukkal, hogy tisztátalan vagyok!” — „Tanukkal fogom bizonyítani: menj csak vasárnap reggel pártával a templomba!” — Aria vasárnap pártával ment a templomba. Előtte elszáradt a fű, mögötte véryomok maradtak. Amint a templomudvarba ért, kilenc gyermek csatlakozott hozzá. Kilenc fiucska fej nélkül. „Ó, anyám, édes jó anyánk, te még mindig pártában jársz.

¹ Viski Károly: *A magzatelcsináló büntetése*. Balassa Emlékkönyv. Bp. 1934. 171.

² Elbeszélte: Molnár K. Ferenc kb. 60 éves gazdálkodó, Kiskúnhalas (Bodoglár) 1939. évben. Néprajzi Múzeum. Ethnologiai Adattár 000139. szám. — A hiedelem magyar területen való elterjedésére vonatkozóan l. Viskit (i. h.).

³ Viski: i. m. 171–4.

⁴ L. Haupt u. J. E. Schmalzer: *Volkslieder der Wenden in der Ober- und Nieder-Lausitz*. Grimma, 1841 (I), 1843 (II).

⁵ A reggeli vízmerés a vend néphit szerint a sokáig tartó fiatalsággal függ össze.

⁶ Ez a rész összefügg egy sziléziai szláv dallal, mely arról szól, hogy az Úr két apostollal és három ifjúval jár körül a világon, hogy kipróbálja az emberek szívét. Velök esik meg a vízkérés esete, azonban a befejezés („a víz tiszta, de te nem vagy tiszta”) a lány és az öreg közötti kis esetre vonatkozik.

Pártában jársz és a pokolban fogsz égni, mert az ördögöt szolgálod. Kilenc fiad gyilkoltad meg, kilenc fiadnak vetted fejét. Ezt gondoltad el magadban a tizedikkel is!" — „Kedves gyermekeim, bocsássátok meg bűneimet!" — „Mi megbocsátunk, de Isten nem bocsát meg néked soha!" — Aria ezután a templomba lépett, szentelt vízzel hintette meg magát, az oltárhoz ment és alázatosan letérdelt. Keresztet vetett és többé nem látszott belőle semmi, csak szőke haja.¹

Ez a költői részletekben és gondolatokban bővelkedő dal több változatban, rövidebb formában is található. Egy másik változat szerint a leány arra a vádra, hogy ő nem tiszta, ezt feleli: „Tudom, de felettem van Isten és megbocsátja bűneimet!" — „Szép leány, — mondotta az agg, — vasárnap reggel menj el a templomba és Isten megbocsátja bűneidet!" — A leány elment a templomba. Amikor átment a templom udvarán, kilenc sir kinyílt és kilenc lélek követte őt. A legidősebb a nyakába ugrott és szétverte a fejét. „Itt a jutalom, anyánk, hogy kilencünket megöltél!"²

Nem rendelkezünk még elég adattal ahhoz, hogy a gyermekgyilkos nők csodálatos bűnhődésére vonatkozó hiedelem elterjedési körét meg tudnók határozni, azt azonban bátran megállapíthatjuk, hogy a ballada eredetkérdése jóval túlhalad egy régi szöveg, vagy egy régi gyilkosság valódi megismerésén, vagy felkutatásán. Igen érdekes és szerteágazó kérdés ez; tudományunknak érdemes alaposabban foglalkoznia vele.

Meglevő adataink is bizonyítják azt, hogy a gyermekgyilkosságot (helyesebben: csecsemőgyilkosságot) a néphit a földi igazságszolgáltatás borzalmain jóval túlmenő, rettenetes túlvilági büntetéssel sújtja. Ez is azt igazolja, hogy a nép erkölcsi érzéke így ítél: ki miben vétkezik, abban gyötrődik! A gyermekgyilkos nőnek akkor is felelnie kell bűnéért a Legfőbb Bíró előtt, ha bűnét a földön senki sem fedezi fel.

Dömötör Sándor.

¹ Haupt—Schmäler: i. m. I, 287—8., 389: *Aria, dzjeci mordarka.*

² Haupt—Schmäler: i. m. II, 149—50, 314: *Zjesi husmersnica.*